

dalmon, népen kívüli jelenség. Alapvető ténye annak a világnak, amelyben élünk, mert valami egészen különös módon irodalmi ténye ennek a világnak. Az egyetlen esély, hogy elkerülje dogmatikus, nacionalista, egoista felhasználásának — tehát partikularizálásának, provincializálásának — veszélyét, éppen abban ismerhető fel, hogy mint irodalmi tény és érték váljék számunkra fontossá.

SVETA LUKIĆ FELSZÓLALÁSA

Nem azt a szöveget olvasom fel, melyet publikáltam, csak a meggyőződésemet hangoztatom, hogy az íróegylet jobban szolgálhatná az alkotók rendjét, mint idáig, hogy még ez a kongresszus is többre vihetné, ha erélyesen szorgalmaznánk szövetségünk működési lehetőségeinek mihamarabbi, részletes feltárását és kiaknázását.

Azt hittem, hogy kirukkolunk egy ilyen javaslattal, a kongresszus viszont múlik, és alig szóltunk gyötrelmünk és dilemmánk csak látszólag célszerű szempontjairól. Nagy baj ez, bár én megértem, hogy a dörgedelmes, túlfűtött, patetikus megnyilatkozások, melyek túlsúlyba jutottak, a légszomjból erednek, ha nem a tengerből, melytől végleg szabadulnánk. Tartós ez a tenger. A jugoszláv írók korlátozása és önkorlátozása nem tegnapi keltezésű, mint ahogy a vétkek és adósságok sem tegnapi keltezésűek. Csak most derül rájuk fény, minden bugyog és hömpölyög. Ennek a hullámnak a részét figyelem csak. Úgy látom, hogy ezen a kongresszuson is az önkényesség érvényesül, mindenképpen az egyoldalúság és kizárólagosság, különösen az írószövetség múltjának, kongresszusainak, a kongresszusok közti tevékenységnek idealizálásában.

A felhozott tények mellett jusson legalább szóhoz a másképp vélekedő, a jövőre vonatkozó tanulságokkal. Joggal esett itt szó irodalmunk nagyjairól, modern klasszikusainkról, közülük sokan nincsenek már az élők sorában. Hála nekik, de mindenekelett és — után, kivételes értékű műveiknek, vidékünk kultúrtörténetének legfényesebb időszak a háború utáni időszak. Nagyjaink szintén bekapcsolódtak az irodalmi életbe, az íróegyesületek ügybuzgó alapító tagjai és vezéregyéniségei voltak majd két évtizeden át, a felszabadulás után. Amennyiben nem kreálták, az adott művelődéspolitikai megvalósításán fáradoztak, vagy hallgattak. A felelősség egy része ezért... őket illeti, erről beszélni kell, az íróegyesület jelenéről és jövőjéről elmélkedve ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Andrić, a tisztviselő modorában, hogy ne mondjam, hivatali nyelven indokolta meg 1946-ban azt a szabályzatot, melyről néhány évvel ké-

sőbb kiderült, hogy dogmatikus, hogy túl sok szál fűzi a szovjet szabályzathoz.

Krleža *Ljubljanoi referátuma* 1952-ből a dogmatizmussal való kíméletlen leszámolás mintapéldánya, elsősorban a szovjet szocialista realizmust marasztalja el. A hazai dogmatizmussal már szőrméntén bánik. Két évvel később Krleža megtámadja a világ és Jugoszlávia modern művészetét. Az utóbbi vajúdvá születik, és szinte teljes egészében a jobbrafordulás vádjával illetve. Mivel Krleža fellépése nem maradt válasz nélkül, az agg bárd a plénum után nem avatkozik többé a hazai irodalmi dolgokba, a lexikográfia felé fordul, saját művén munkálkodva, míg a modern művészet, az utcai leszámolásokon áthágva halad a maga útján. Hogy Milan Bogdanovičról ne is beszéljek, őt már rég leosztályozták! Vidmar a realizmusról és fantasztkumról alkotott téziseivel abban a pillanatban az itt jelenlevő Mihizhez vagy Zoran Mišičhez állt közelebb, ő később az esztétikai és egyéb konzervativizmus útjára lépett. Írói kötelezettségük terhe alatt, de konformizmusból is, a mi nagyjaink szoros kapcsolatba kerültek azokkal a fórumokkal és emberekkel, akik az akkori művelődéspolitikai hangadói voltak. Mindenesetre íróink nem ellenezték az élet és a munka egyértelműen behatárolt irodalmát. Így jött létre az a jelenség, melyet a lengyelek nem létező világnak neveznek, egy nem létező, meg nem valósított irodalomra gondolva. Bizony érdekes, hogy nálunk a háború után mi minden nem volt... Irodalmunkból, annak tolmácsolásából éveken, évtizedeken át hiányzott a kritikai szellem, a nyílt, közvetlen és irgalmatlan szembesülés a korszakkal, társadalommal, mindennapi valóságunkkal. Hát igen, a régmúlt, az általános veszélyeztetettség, az emberi hovatartozás kérdései napirenden voltak, de ami 1945. május 9-e után történt, az nem került terítékre. Az előállt helyzet túlkapásaival, természetesen eredményeivel együtt is, az esztétizmus jó melegágyának bizonyult. Az idősebbek rosszul adták át a fiataloknak a stafétát. A hibák kiújultak, elfekélyesedtek, a múltat nem exhibicionizmusból feszegethetem, hanem a következményei miatt, melyek tartósan érzetetik hatásukat, közénk tartozik a tabutémák mai kíméletlen hajszolása. Ami az írószövetséget illeti, túl sokat töri magát a régiért, mely érdemtelenül nő a mai fölé. Többek között szépen kiűnik mindez a Kultúra folyóirat dokumentációjából, hogy az írószövetség már húsz éve a köztársasági és tartományi íróegyesületeken keresztül fejt ki hatását, bizonyos közösen vállalt szervezési formáktól és kötelezettségektől eltekintve, külföldön nyilván erőteljesebben, mint idehaza. De még a szűk, környezetére szabott írógyület sem izmosodhatott meg, válhatott agilisabbá és befolyásosabbá. Írószövetségünk hamar lelohadt — bár kérdés az is, hogy a párt komolyan gondolta-e az esztétikai döntőbíráskodást —, és nem vált egy tekintélyes érdekképviselőt ellátó szervezatté. Megalapítása után gyorsan transzformálódott, a tagadásra, a centralizmus végletekbe menő üres tagadására, a szétszédésre és külön-

válásra alapozva, végül a le nem győzött lappangó dogmatizmus hatására pillanatok alatt beszivárgott a művelődéspolitikába a könnyelmű ideologizálás, végső soron az ideológiai diszkvalifikáció, mint módszer. Kollégáim, minden irányból, épp a retrográd tendenciák elharapózására emlékeztetnek, az egykori szövetséget, a széthúzás dacára, nem kell sajnálni, még kevésbé feltámadására várni.

A reform, az más kérdés, az újjászervezés, ha mindjárt némi változtatást is kellene eszközölni... a helyzetben. A javítás, mondjuk a megbeszélések és a többi kongresszusok közötti tevékenység megvizsgálása alapján... Mit mondanak még a tények? Alapvetően fontos a következő: könnyű volt a behatárolt irodalommal, az első időszakban a beprogramozott irodalommal és azzal is, mely aztán mentesült a programok alól. De most egy teljesen új helyzetben vagyunk, mely új megoldásokat követel, új irodalompolitikát, mert az irodalmi élet bírálata messze meghaladja az íróegyesületek határát, jobbára ezeken a határon kívül zajlik, az alkotás pedig még összetettebb, szerteágazóbb lesz, valós kilombozódása a társadalombírálattól kezdve a kommerciális irodalomtól át a késői avantgardot is felöleli és itt van még az a hírhedt politizálás, melyről az előbb szóltam. Végül röviden: a mai irodalompolitika és művelődéspolitikai irányítói vagy úgy néznek a szerteágazó irodalmi alkotásra és életre, mint lecsupaszított gazdasági jelenségre, vagy mint a vezetés visszaeső ideologizált politikájára, mely túlkapásokat gyárt és likvidál.

Ez a legfőbb tanulság, mellyel szolgálni szeretnék.

TARI István fordítása

A IX. JUGOSZLÁV ÍRÓKONGRESSZUS ÜZENETE

I.

Az író korának és társadalmának lelkiismeretété válhat, kell hogy váljon. Joga van a kételyre és a bizakodásra. Hivőként és gyanakvóként társadalmának formálója és bírálója lehet.

Felelős-e a jugoszláv író és milyen mértékben felelős a bekövetkezett társadalmi helyzetért, melyet fennhangon válságnak nevezünk? Volt-e egyáltalán igazi alkalmá, hogy felelős legyen?

II.

Mit tegyen napjainkban a betűvető kéz? A távolságot leküzdő, az emberi életet meghosszabbító új ismeretek birtokában kérdezzük: segít-e tudásunk abban, hogy megvédjük az emberiséget a pusztulástól? Ha az